

Іванов В'ячеслав

Київський національний університет

імені Т. Г. Шевченка

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ (1940-Х – 1970-Х РР.) ЩОДО УЧАСТІ ФІНЛЯНДІЇ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ (1939-1945 РР.)

Після завершення Другої світової війни у Великобританії та США розвернулася активна робота стосовно участі сателітів нацистської Німеччини у війні. Дослідників цікавили питання виникнення та еволюції стосунків всередині військово-політичного блоку «Вісь» Берлін – Токіо – Рим, європейські союзники нацистської Німеччини, діяльність розвідувально-диверсійної агентури Третього рейху, таємна дипломатія та механізми впливу нацистів на політику міжвоєнної та воєнної Європи. Фінляндія займала серед цих країн особливе місце, тому що, вона була єдиною, яка відносно безболісно вийшла зі світової війни, розірвавши союз з нацистською Німеччиною та покінчивши з націоналізмом, реваншизмом та великодержавним шовінізмом (1944-1948 рр.). З'ясування коренів початку вступу Фінляндії у Другу світову війну (1939 чи 1941 рр.), численні дискусії щодо постаті фінських політичних й військових діячів (зокрема маршала К. Г. Маннергейма), економіко-соціальне становище Фінляндії в умовах світової війни і роль країни для тоталітарного гітлерівського блоку стали ключовими питаннями для англо-американських істориків.

Першою ж працею з цією проблемою є дослідження Дж. Вуорінена, професора Колумбійського університету США, який написав за «гарячими слідами» одним із перших про участь Фінляндії в Другій світовій війні [2, 7]. Ще в молодості він покинув Фінляндію і емігрував в США. Перша його робота, де він виступив редактором вийшла в 1948 р., а друга, де безпосередньо авторство належить йому, в 1965 р., причому матеріали на неї він збирав більше 30 років. Події 1941-1945 рр. Вуорінен формулює виходячи з матеріалів фінляндських матеріалів тих років. Він пише, що «важко зрозуміти, як

Фінляндія могла уникнути залучення до війни 1941-1944 гг». Далі він робить зауваження, що республіка «вступила у війну не в результаті свого власного вибору або союзу з німцями. Це сталося через загальні обставини». Таким чином. Вуорінен робить висновок, що вступ у війну з Радянським Союзом виходив не від бажання Фінляндії брати участь у війні, а сталося це в силу причин, що склалися.

У 1956 р. виходить книга іншого емігранта [5], А. Г. Мазура, який на основі великої кількості бібліографії та доступних йому джерел, намагався розкрити питання фінського цивілізаційного феномену, який опинився під час Другої світової війни між країнами демократичного та тоталітарного блоків, а після війни став нейтральною територією Європи нових військово-політичних утворень. Мазур прагнув в'яснити яким важким ситуаціям підверглися малі народи Європи, всередині конфліктуючих ідеологій.

У 1957 р. з'явилася робота американського історика, професора Чарльза Леонарда Лундіна [4]. Він визначав радянську зовнішню політику відносно Фінляндії 1940-1941 рр. як вкрай «вперту, підозрілу і короткозору». Говорячи про допущені прорахунки Москви в той період Лундін вважав, що радянське керівництво «ізолювало Фінляндію від співпраці з демократичними і миролюбними країнами» і тим самим направило Фінляндію «за течією в небезпечні води». Вказуючи на ці помилки, Лундін звернув увагу на «можливо важливіше», що спостерігалось у Фінляндії: «швидкий дрейф громадської думки і офіційної політики щодо дружби і співпраці з Німеччиною». При цьому він ставив питання: «Якою мірою фінська політика несе відповідальність за залучення країни до великого хрестового походу Гітлера на схід?». Відповідаючи на нього Лундін спростував одну з головних тез фінляндської пропаганди – про «агресію» СРСР проти Фінляндії у 1940-1941 р. Його міркування звучали так: «Навіщо росіянам, якщо вони не втратили остаточно розум, без причини відкривати для себе додатковий і такий складний фронт в умовах військового вторгнення, яке почалося, до їх країни непереможної військової машини Гітлера?». Лундін назвав і причини відповідних дій з

радянського боку. Вони були викликані, пише він, присутністю у Фінляндії «сильних німецьких формувань, здатних завдати удару по радянській території», і, крім того, враховувалися «реальні можливості спільного з фінськими військами наступу, а також переважаючі настрої в суспільстві і пануюча офіційна позиція Фінляндії здійснювати співпрацю з Німеччиною».

У 1960 р. в США вийшло дослідження доктора Андрю Шварца, яке було присвячене американо-фінляндським стосункам в роки Другої світової війни [6]. У спеціальній главі, присвяченій подіям 1940-1941 рр., Шварц розглядав стосунки між США і Фінляндією, зачепив одночасно і її зв'язки з нацистською Німеччиною і Радянським Союзом. Основну увагу він приділив, викладу фактичного матеріалу. Проте він приєднався до першого, відмітивши, що напад на СРСР стався саме з фінського боку. Порушуючи в той же час питання об'єктивності рішення Фінляндії прилучитися до блоку «Вісі», Шварц вважав, що «точний розвиток німецько-фінляндських стосунків залишається нез'ясованим». Робота Шварца спиралася на обмежену кількість джерел, які склалися з опублікованих документів і мемуарної літератури. Тому довгий час робота була вразлива для критики. Проте, висновки, які зробив автор спільно з Ч. Лундінім, досі зберегли своє значення.

Ханс Кросбі досить аргументовано спростував теорію, про стихійне залучення Фінляндії до Другої світової війни [3]. Він підтвердив, що фінляндське керівництво цілеспрямовано йшло до військової співпраці з Німеччиною, а усі деталі операції «Барбаросса» були з нею заздалегідь сплановані. Спираючись на проведений аналіз фактичного матеріалу, він дійшов висновку, що нейтралітет Фінляндії був замінений таємним договором від 22 вересня 1940 р., згідно з яким бойові частини нацистської Німеччини зосередилися у східній межі країни з єдиною метою, – здійснення нападу на Радянський Союз. Висновки, до яких прийшов Кросбі, були зроблені на основі нових (на той час) німецьких архівних матеріалів, як дипломатичного, так і військового характеру. В той же час введені джерела Кросбі не були такими, які абсолютно усі доводили, на що негайно вказали його опоненти.

У 1970 р. у Лондоні вийшов перший том «Історії Другої світової війни», в якому «Зимовій війні» 1939-1940 рр. було присвячено декілька сторінок. Автором цієї глави був англійський історик, до того часу опублікувавши свою книгу, присвячену історії Фінляндії («Фінляндія в кризі», 1964) Е. Аптон. В 1992 р. главу Аптона переклали російською мовою і видали в колективному збірнику «Від Мюнхена до Токійської затоки» [1]. Публікацію починали готувати до друку ще з кінця 1980-х рр., але так сталося, що вийшла вона вже після розпаду СРСР. Аптон в короткому екскурсі розглядає причини і хід «Зимової війни», намагаючись пояснити спричинення військового конфлікту тим, що фіни і Радянський Союз не змогли знайти і відпрацювати прийнятне для обох сторін компромісне рішення щодо спірних ділянок радянсько-фінляндського кордону. Обидві сторони, на думку Аптона, припустилися грубих помилок, за вирішення яких можна було б уникнути війни: фіни категорично не погоджувалися на переговори про обмін територіями, а Радянський Союз, який не досягнувши переговорами, що тривали більше місяця (жовтень – листопад 1939 р.) бажаного, перейшов до грубих провокацій на кордоні з Фінляндією в Карелії і утворив маріонетковий уряд т. зв. «Фінляндської Демократичної Республіки» на чолі з фінським-комуністом емігрантом О. Куусіненем, який «об'явив» війну» буржуазному урядові Фінляндії» і «запросив» радянські війська на допомогу. Розв'язана після цих подій «Зимова війна» перетворилася на «кроваву несподіванку» для СРСР, який втратив за даними Е. Аптона понад 48 тис. вбитими і 158 тис. пораненими. На його думку, ця війна тільки ще більше роздратовала фінів, привізши їх до стану нацистів: адже вони понесли втрати понад 70 тис. вбитими і пораненими, новий державний кордон проходив біля важливих промислових і адміністративних об'єктів, і окрім того, важке фінансове становище і зусилля фінляндського уряду щодо переселення понад 400 тис. біженців з території завойованої Радянським Союзом, що стало і так непосильним тягарем для маленької країни, економіка якої і так постраждала катастрофічно від війни.

Отже, ми з'ясували та висвітлили, що після завершення Другої світової війни на протязі більше ніж 30 років англо-американські дослідники розкрили політику західних політичних кіл у відношенні щодо Фінляндії й фінських державних діячів, які підтримували цю політику, показали відношення радянського політичного й партійного керівництва до «фінляндської проблеми», викрили, за допомогою наявних джерел, матеріалів та літератури події дипломатичного та військового протистояння між СРСР та Фінляндією у 1939-1944 рр. і встановили фактори формування післявоєнної міждержавної фінляндської зовнішньої політики, які уходили коренями в завершальний етап Другої світової війни у Європі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аптон Э. «Зимняя война» / Энтони Аптон // От Мюнхена до Токийского залива: Взгляд с Запада на трагические страницы истории Второй мировой войны / Сост. Е. Я. Трояновская; [пер. Н. А. Голубевой, Ю. И. Логинова, К. Г. Преображенского, И. А. Разумного, Н. Н. Яковлева]. – М.: Политиздат, 1992. – С. 91-125.
2. Finland and World War 1939-1944 / Ed. J. H. Wuorinen. – New York: The Ronald Press Company, 1948. – 228 p.
3. Krosby P. H. Finland, Germany, and the Soviet Union, 1940-1941: the Petsamo dispute / Peter H. Krosby. – Madison: University of Wisconsin Press, 1968. – 275 p.
4. Lundin C. L. Finland in Second World War / C. L. Lundin. – Bloomington: Indiana University, 1957. – 303 p.
5. Mazour A. G. Finland Between East and West Hardcover / A. G. Mazour. – New York City: D. Van Nostrand Company, 1956. – 298 p.
6. Schwartz A. J. America and the Russo-Finnish War / Andrew J. Schwartz. – Washington: Public Affairs Press, 1960. – 103 p.
7. Wuorinen J. H. A History of Finland / J. H. Wuorinen. – New York: Columbia University Press, 1965. – 563 p.